

„... dzisiaj (...) zapewnienie zabytkowi użytkownika jest lex suprema, nawet za cenę jego niezbędnych przekształceń.”¹

Zasoby dziedzictwa kulturowego, podobnie do wielu bogactw naturalnych, są nieodnawialne, ograniczone i nieustannie narażone na zniszczenie, które wiąże się z nieodwracalnym zmniejszeniem ich unikalnych wartości. Zapewnienie odpowiedniej ochrony wszystkim pozostałościom dziedzictwa jest jednym z najważniejszych społecznych wyzwań i wyrazem odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń. Mimo to, wiele z nich zostało doprowadzonych do częściowej lub całkowitej ruiny. Inne, pozostawione bez opieki lub przeznaczone do niewłaściwych funkcji, ulegają powolnej degradacji, czekając na podjęcie niezbędnych działań konserwatorskich, które zabezpieczyłyby ich strukturę.

Większość wzniesionych w przeszłości budynków nie pełni już swoich pierwotnych funkcji użytkowych (pałace, zamki, budynki postindustrialne etc.) i tym samym nie spełnia żadnych zbiorowych potrzeb. Oprócz tego, niewiele z nich reprezentuje wystarczająco unikalne i uniwersalne wartości z punktu widzenia historii, sztuki i nauki, aby pełnić funkcje jedynie muzealne. Biorąc pod uwagę ograniczenia finansowe i szybko rosnącą liczbę takich obiektów, ich pasywna ochrona może okazać się nieuzasadniona lub niemożliwa do zapewnienia. Znalazienie optymalnych strategii zakładających adaptację budynków do współczesnych funkcji użytkowych (ang. adaptive re-use) staje się wtedy warunkiem przetrwania i jedyną szansą na to, aby upływający czas nie stanowił dla nich zagrożenia. Rozwiązanie, choć kontrowersyjne, stało się powszechnie akceptowaną praktyką w imię powstrzymania postępującej degradacji wielu obiektów. Wymaga kompromisu pomiędzy opcją pożądaną społecznie a konserwatorską teorią, która zakłada minimalne i niezbędne interwencje architektoniczne. Skala i forma przekształceń muszą być dobrane w sposób niezagrażający substancji zabytkowej obiektu i jednocześnie zapewniający środki wystarczające na jego utrzymanie, co znacząco komplikuje decyzje związane z zarządzaniem dziedzictwem.

Z punktu widzenia ekonomii, dobra kultury (w tym nieruchomości dziedzictwa) ucieleśniają lub tworzą pewne wartości pozaużytkowe (ang. passive-use values), które sprawiają, że całkowita wartość tych dóbr znacznie przewyższa oszacowaną przez rynek ich wartość użytkową. Wynika to z szeregu społecznych korzyści i jest podstawą do przyznawania publicznych dotacji. Zaakceptowanie planu na ochronę zabytku wymaga, aby suma jego wartości użytkowych i pozaużytkowych przewyższała koszty prac konserwatorskich i zabezpieczających. Większość obiektów nie spełnia tego warunku. Podczas gdy trudno jest zwiększyć wartość pozaużytkową obiektu, adaptacja może doprowadzić do wzrostu jego wartości użytkowej, zmieniając niekorzystny bilans w ocenie efektywności inwestycji. Teoria ekonomii wypracowała metody wyceny, które pozwalają na oszacowanie całkowitych społecznych korzyści generowanych przez obiekty zabytkowe, co jest niezbędne do przeprowadzenia wiarygodnej analizy kosztów i korzyści (ang. cost-benefit analysis). Metody, przy odpowiednich założeniach, mogą stać się pomocne w kształtowaniu polityki kulturalnej i zarządzaniu dziedzictwem. Pomimo że wyrażanie wartości dziedzictwa w kategoriach pieniężnych budzi w sektorze kultury głosy sprzeciwu, jest kluczowe w ocenie planowanych działań.

Nadrzędnym celem badania jest poznanie preferencji społecznych w zakresie zarządzania nieruchomościami dziedzictwa. W tym celu posłużymy się metodami wyceny nierynkowej opartymi na preferencjach deklarowanych (ang. stated-preference based non-market valuation methods), za pomocą których oszacujemy gotowość do zapłaty (ang. willingness-to-pay) konsumentów za programy pasywnej konserwacji i adaptacji użytkowej. Dzięki wykorzystaniu metody wyborów dyskretnych (ang. discrete choice experiment) będziemy mogli też wycenić poszczególne komponenty tych programów. Analiza, oprócz preferencji odwiedzających, obejmie także preferencje tych, którzy czerpią użyteczność jedynie z wartości pozaużytkowych. W dalszej kolejności sprawdzimy możliwość przenoszenia szacowanych wartości między różnymi regionami i obiektami, posługując się metodą transferu korzyści (ang. benefit transfer). Uzyskane wyniki przedstawimy w ujęciu ilościowym.

Projekt oferuje nowatorskie podejście do wyceny dziedzictwa, które cierpi z powodu konsekwencji nieodpowiednich decyzji na poziomie globalnym, krajowym i regionalnym. Wyniki wniosą empiryczny i metodologiczny wkład do ekonomii kultury, której rola w kształtowaniu polityki kulturalnej była jak dotąd znikoma. Postęp w kierunku lepszego zrozumienia wartości dziedzictwa pozwoli na podejmowanie złożonych i wielowymiarowych decyzji w oparciu o preferencje społeczne, sprawiając, że polityka kulturalna stanie się lepiej dopasowana do współczesnych problemów i idei zrównoważonego rozwoju. Projekt doskonale wpisuje się w obecne debaty naukowe, praktyczne i polityczne, dostarczając użytecznych implikacji i prowadząc do mądrzejszego wykorzystania niezwykle ważnego i kruchego zasobu. Wyniki mogą okazać się istotne nie tylko dla naukowców i organów administracji publicznej, ale także dla zarządców, inwestorów, konserwatorów, architektów i wielu organizacji pozarządowych.

---

¹ A. Tomaszewski, Polityka ochrony dóbr kultury w Polsce, „Ochrona Zabytków”, nr 3-4 (190-191) XLVIII, Warszawa, 1995, s. 251.